

ΒΑΣΙΛΗΣ ΝΙΤΣΙΑΚΟΣ

ΕΘΝΟ
ΟΙΚΟ
ΤΟΠΙΚΑ

Ο Βασίλης Νιτσιάκος γεννήθηκε στο Ντένισκο, κοντά στα ελληνο-αλβανικό σύνορο του Γράμμου. Μεγάλωσε ανάμεσα σ' αυτό το βουνό και στον κάμπο της Θεσσαλίας, στα ριζά του Ολύμπου, στο Μουσαλάρι, όπου ξεχείμαζε η οικογένειά του με τα κοπάδια της. Σπούδασε Φιλολογία, Λαογραφία και Κοινωνική Ανθρωπολογία στα Πανεπιστήμια Ιωαννίνων, Λήντς και Καίμπριτζ με σημαντικούς δασκάλους. Θεωρεί, ωστόσο, ότι πιο σημαντικό σχολείο από όλα υπήρξε για τον ίδιο η στάνη των Βλάχων της Πίνδου και καλύτεροι δάσκαλοί του οι τσομπαναράιοι. Διδάσκει στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων Κοινωνική Λαογραφία.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΝΙΤΣΙΑΚΟΣ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΝΙΤΣΙΑΚΟΣ

ΕΘΝΟ

ΟΙΚΟ

ΤΟΠΙΚΑ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΧΗΣ

ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

ΑΡ. ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ: 1000/1977

ΠΛΗΡΗΣ ΟΡΟΛΟΙΟΥ: 1977

ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ: 1000

ΕΠΙΧΡΗΣΗ: 1977

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ: 1000

ΕΠΙΧΡΗΣΗ: 1977

ΠΛΗΡΗΣ ΟΡΟΛΟΙΟΥ: 1977

ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ: 1000

ΕΠΙΧΡΗΣΗ: 1977

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ: 1000

Βασίλης Νιτσιάκος
ΕΘΝΟ-ΟΙΚΟ-ΤΟΠΙΚΑ

Α΄ έκδοση: Φεβρουάριος 2022
(1.000 αντίτυπα)

© Εκδόσεις Ισνάφι και Βασίλης Νιτσιάκος
Φιλολογική επιμέλεια: Μάνος Βοστάνης
Σχεδιασμός και σελιδοποίηση: Βίβιαν Γιούρη

ISBN: 978-960-9446-38-9

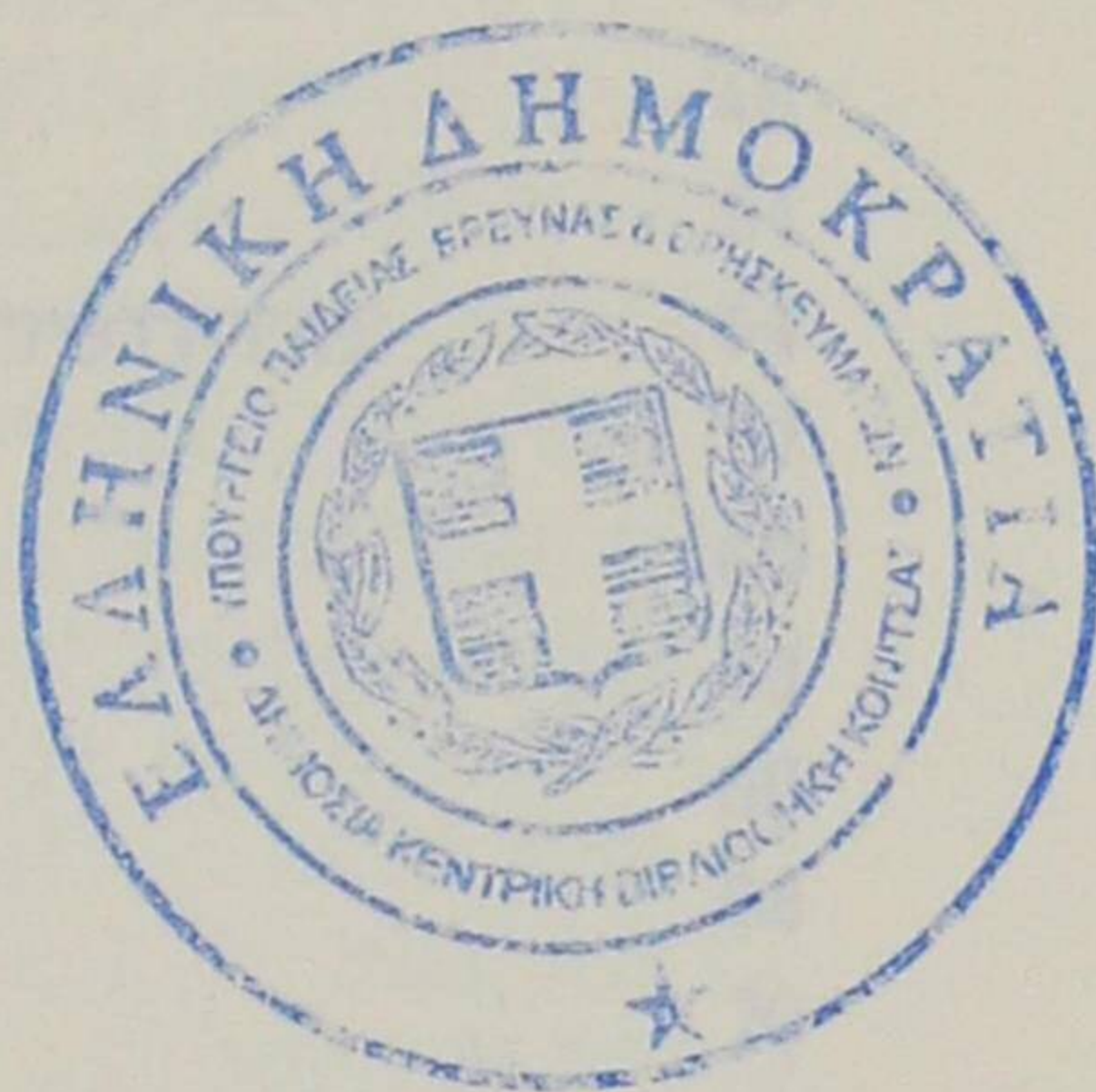
Εκδόσεις Ισνάφι
Σουλίου 18, 45332
τηλ: 26510 27066/70703
email: infoisnafi@yahoo.gr
Ιωάννινα

ΒΑΣΙΛΗΣ ΝΙΤΣΙΑΚΟΣ

ΕΘΝΟ

ΟΙΚΟ

ΤΟΠΙΚΑ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ

ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 61150 ΚΟΝ
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 10/10/2022
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. 306 Ν17

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2022

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ	13
ΛΑΟΓΡΑΦΕΙΝ ΕΝ ΚΕΝΩ	16
ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ	19
ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ	23
ΓΙΑ ΕΝΑΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ	26
ΜΕΓΑΛΑ ΑΦΗΓΗΜΑΤΑ Ή ΜΙΚΡΑ ΟΡΑΜΑΤΑ;	29
ΠΑΤΡΙΩΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ	33
ΠΑΤΡΙΔΑ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ	36
ΓΙΑ ΤΟ ΕΘΝΟΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ	39
ΕΘΝΟΤΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ, ΕΘΝΗ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΕΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ	41
ΑΜΦΙΣΒΗΤΟΥΜΕΝΕΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ	45
ΕΠΕΤΕΙΑΚΑ	48
1821-2021	51
Η ΠΑΡΕΛΑΣΗ ΩΣ ΕΠΙΤΕΛΕΣΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ	54
ΕΧΟΥΝ ΟΙ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΙ ΠΑΤΡΙΔΑ;	57
Η ΕΘΝΙΚΟΦΡΟΣΥΝΗ ΩΣ ΑΝΤΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΑΞΙΑ	60
ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΛΛΗΝΑΣ;	63
ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΕΣ ΚΙ ΑΚΡΙΤΕΣ	66
Ο ΑΛΛΟΣ ΣΑΝ ΕΧΘΡΟΣ	68
ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ ΚΑΙ ΤΑ ΟΡΙΑ	70
ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΥΝΕΣΚΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΪΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ	73
Ο ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ ΚΑΙ Ο ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	76
ΓΙΑ ΤΟΝ «ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΤΡΟΠΟ ΖΩΗΣ»	79
Ο ΜΥΘΟΣ ΤΗΣ ΔΥΣΗΣ	82
ΤΟ ΟΘΩΜΑΝΟ-ΒΑΛΚΑΝΙΚΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΑΣ	86
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΟΠΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΥΤΟΧΘΟΝΙΑ	89
ΜΑΚΕΝΤΟΝΤΣΕΤΟ. ΟΙ «ΝΤΟΠΙΟΙ» ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	92
ΟΙ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	96
ΤΙ ΖΗΤΟΥΝ ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ;	98
ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΕΛΙΚΑ Η «ΒΟΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΣ»;	101
ΓΕΝΑΡΗΣ ΤΗΣ ΔΕΡΟΠΟΛΗΣ	106
ΤΟ 1821 ΚΑΙ Η ΑΛΒΑΝΙΑ	109
ΥΠΑΡΧΕΙ «ΒΛΑΧΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ»;	112
ΓΙΑ ΤΟ «ΒΛΑΧΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ», ΞΑΝΑ Ή ΚΥΝΗΓΙ ΜΑΓΙΣΣΩΝ	115

ΔΙΚΑΙΩΣΗ;	119
Η ΧΡΥΣΗ ΑΥΓΗ ΠΕΘΑΝΕ. Ο ΧΡΥΣΑΥΓΗΤΙΣΜΟΣ;	122
ΣΤΟ ΓΡΑΜΜΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΒΙΤΣΙ	125
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ: ΑΧΡΕΙΑΣΤΗ Ή ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΗ;	128
ΤΑ ΚΟΙΝΑ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	131
ΟΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ Ο ΝΕΟΣ ΚΟΙΝΟΤΙΣΜΟΣ	134
ΤΟ ΑΤΟΜΟ, ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΚΑΙ Η ΟΜΑΔΑ	137
Ο ΚΟΡΟΝΟΪΟΣ, Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ, Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΟ ΑΤΟΜΟ	140
ΚΡΙΣΕΙΣ, ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ	143
ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΙΑ	146
ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ	149
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ	152
ΟΙ ΑΟΡΑΤΟΙ	155
Η ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	157
ΤΟ ΔΩΡΟ	160
ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΓΝΩΣΗ	163
ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ Ή ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗ;	166
Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΔΕΝΤΡΩΝ	170
ΦΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ: Η ΔΙΩΧΝΗ	173
ΤΟ ΝΕΡΟ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΓΑΘΟ	176
ΝΕΡΑ, ΠΕΤΡΕΛΑΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΟΡΑ	180
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΣΤΑΝΗΣ. ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΜΟΛΥΣΜΑΤΙΚΩΝ ΑΣΘΕΝΕΙΩΝ	182
ΤΑ ΣΠΙΤΙΑ ΞΑΝΑΧΤΙΖΟΝΤΑΙ;	184
ΤΑ ΚΟΠΑΔΙΑ, ΤΑ ΧΩΡΑΦΙΑ, ΤΑ ΔΑΣΗ, Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΦΩΤΙΕΣ	186
ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΝΟΜΑΔΕΣ	189
ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ	191
ΓΙΟΡΤΕΣ	199
ΠΑΣΧΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ	202
Τ' ΑΪ ΓΙΩΡΓΗ	205
Η ΑΠΟΚΡΙΑ, Η ΜΑΣΚΑ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΣΚΑΡΕΜΑ	209
ΤΟΥ ΔΙΚΟΥ ΜΑΣ ΕΡΩΤΑ	212
Ο ΑΓΙΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΥΔΑΤΩΝ	215
ΤΗΣ ΠΡΩΤΑΠΡΙΛΙΑΣ	218
ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΟΝ ΜΑΡΚΟ ΜΠΟΤΣΑΡΗ	220
ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΟΝ ΟΔΥΣΣΕΑ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟ	223
ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΟΝ ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ	226
ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΟΝ ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ	230
ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΟΝ ΑΛΗ ΠΑΣΑ	235

Στη μνήμη του Μανόλη Γλέζου

Όταν γράφεις ένα κείμενο, πρέπει να έχεις κατά νου να ποιος το γράφει, σε ποιους απευθύνεται. Όταν γράφεις ένα ιστορικό κείμενο, πρέπει να έχεις κατά νου να ποιος το γράφει, σε ποιους απευθύνεται. Όταν γράφεις ένα ιστορικό κείμενο, πρέπει να έχεις κατά νου να ποιος το γράφει, σε ποιους απευθύνεται. Όταν γράφεις ένα ιστορικό κείμενο, πρέπει να έχεις κατά νου να ποιος το γράφει, σε ποιους απευθύνεται.

Το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας δεν γράφτηκε σαν βιβλίο. Προέκυψε από συζητήσεις, άρθρα και γράμματα για ανθρώπους και γεγονότα που αποτέλεσαν την ιστορία του τόπου. Η ιστορία του τόπου είναι η ιστορία της ζωής, της αγάπης, της ελευθερίας, της αλληλεγγύης, της αντανάκλασης. Η ιστορία του τόπου είναι η ιστορία της ζωής, της αγάπης, της ελευθερίας, της αλληλεγγύης, της αντανάκλασης.

Αρχίζω να τον παρακαλώ να γράψει πολλά κείμενα, να γράψει πολλά κείμενα, να γράψει πολλά κείμενα. Αρχίζω να τον παρακαλώ να γράψει πολλά κείμενα, να γράψει πολλά κείμενα, να γράψει πολλά κείμενα.

Τα κείμενα αυτά, γράφονται για το έθνος, για την πατρίδα, για την ελευθερία. Τα κείμενα αυτά, γράφονται για το έθνος, για την πατρίδα, για την ελευθερία. Τα κείμενα αυτά, γράφονται για το έθνος, για την πατρίδα, για την ελευθερία.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Όταν γράφεις ένα κείμενο, οποιοδήποτε κείμενο, έχεις ή πρέπει να έχεις κατά νου για ποιους το γράφεις, σε ποιους απευθύνεσαι. Όταν γράφεις ένα επιστημονικό δοκίμιο, άρθρο, μελέτη, βιβλίο κ.λπ. γνωρίζεις ότι θα το διαβάσει ένα συγκεκριμένο «κοινό», κατά βάση αυτό που αποκαλούμε «επιστημονική κοινότητα». Το πολύ πολύ και κάποιοι άλλοι που για διάφορους λόγους μπορεί να ενδιαφέρονται για το θέμα που πραγματεύεσαι...

Το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας δεν γράφτηκε σαν βιβλίο. Πρόκειται για συναγωγή άρθρων που γράφτηκαν για εφημερίδες και ιστότοπους ευρείας κυκλοφορίας. Ως τέτοια, τα κείμενα αυτά απευθύνονταν σ' ένα ευρύ κοινό, το οποίο θα πρέπει να ήταν ετερόκλητο και λέω «θα πρέπει», διότι δεν είχα τρόπο να το γνωρίζω, απλά υπέθετα. Η αλήθεια είναι ότι τα κείμενα αυτά διαβάστηκαν και προκάλεσαν και συζητήσεις, αρκετές φορές ερήμην μου. Αυτό σημαίνει ότι πέτυχαν το στόχο τους.

Ακριβώς για τον παραπάνω λόγο πολλοί αναγνώστες με παρακίνησαν να τα συγκεντρώσω σε βιβλίο και εκδότες έδειξαν ενδιαφέρον ως προς αυτό.

Τα κείμενα αυτά, μολονότι γράφτηκαν για το ευρύ κοινό, δεν στερούνται επιστημονικής βάσης. Το αντίθετο, στηρίζονται σε ένα επιστημονικό υπόβαθρο και προϋποθέτουν πολύχρονη έρευνα και μελέτη πάνω στα θέματα στα οποία αναφέρονται. Η πυκνή γραφή οφείλεται στις προδιαγραφές και τις ανάγκες της σχετικής αρθρογρα-

φίας. Έκανα ό,τι ήταν δυνατό να αποφύγω ασάφειες και δυσνόητες εκφράσεις. Δεν το πέτυχα σε όλες τις περιπτώσεις. Ζητώ κατανόηση γι' αυτό. Δεν ήθελα, παρόλα αυτά, να αλλάξω τα κείμενα. Τα άφησα ως είχαν.

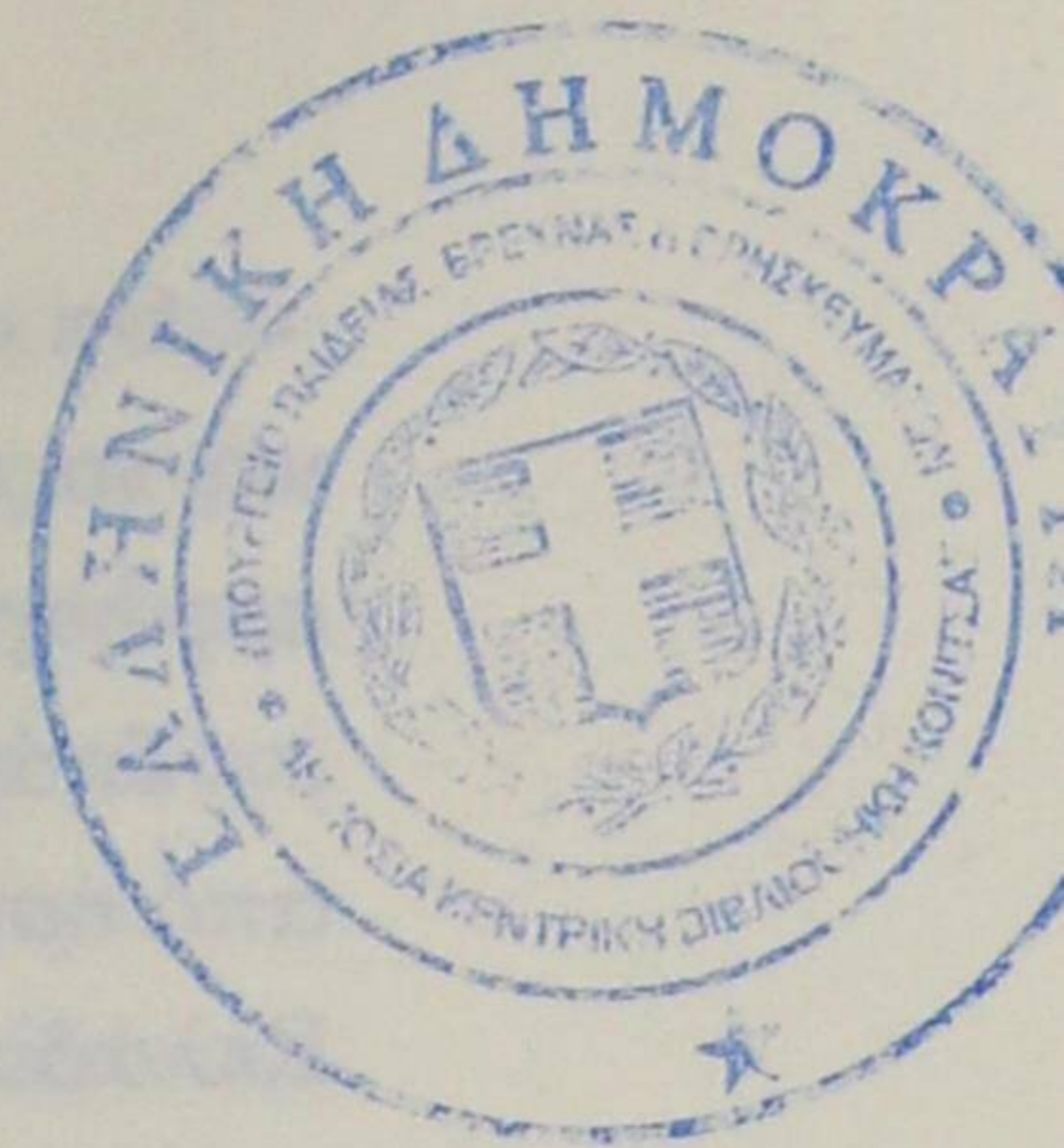
Ελπίζω στη νέα τους θέση και μορφή να γίνουν πιο κατανοητά ως επί μέρους προβληματισμοί και ως ένας συνολικός στοχασμός πάνω σε επίκαιρα ζητήματα. Πιστεύω ακράδαντα πως οι επιστήμονες πρέπει να είναι στην κοινωνία και μέτοχοι και υπόλογοι. Και να κρίνουν και να κρίνονται...

Καλή ανάγνωση!

B.N.

Γιάννινα 17.11.2021

ΔΗΜΟΣΙΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Τα τελευταία χρόνια γίνεται ιδιαίτερος λόγος κυρίως για τη δημόσια Ιστορία, ένα πεδίο που αποτελεί πια και αντικείμενο όχι μόνο μελετών αλλά και προγραμμάτων μεταπτυχιακών σπουδών.

Το ρεύμα αυτό έχει ενισχυθεί αρκετά την τρέχουσα χρονιά με αφορμή τον εορτασμό των 200 χρόνων από την έναρξη της Επανάστασης του 1821, γεγονός φυσιολογικό, καθώς γίνεται γενικά ένας απολογισμός και αναστοχασμός για την πορεία της κοινωνίας, του έθνους.

Η Δημόσια Ιστορία, ωστόσο, ως τέτοια δεν είναι καινούργιο φαινόμενο. Όσο το παρελθόν απασχολεί μια κοινωνία ως αντικείμενο, παράγεται δημόσια ιστορία. Το πώς παράγεται είναι το μεγάλο ζητούμενο. Ζητούμενο, βεβαίως, είναι και το πώς παράγεται η επίσημη ιστορία ή ιστορία των ιστορικών. Η δημόσια, πάντως ιστορία είναι πιο σύνθετο ζήτημα, διότι κατά τη συγκρότησή της εμπλέκονται πολλοί και διάφοροι φορείς, μηχανισμοί, διαδικασίες κ.λπ..

Η Δημόσια Ιστορία ως αντικείμενο της επιστήμης της Ιστορίας έχει δρομολογηθεί και στη χώρα μας, αλλά κάτι τέτοιο δεν έχει γίνει στις συναφείς επιστήμες της Αρχαιολογίας και της Λαογραφίας. Στη μεν Αρχαιολογία έχει αναπτυχθεί ένα ρεύμα κριτικής Αρχαιολογίας, το οποίο αποσκοπεί κυρίως στην αποδόμηση της κυρίαρχης εθνικής σχολής και στην απο-αποικιοποίηση της αρχαιολογικής επιστήμης και σκέψης, στη δε Λαογραφία τα πράγματα έχουν κάπως αλλιώς.

Θα ασχοληθώ, λοιπόν, με τη Λαογραφία, που συμβαίνει να είναι ο κλάδος που προσωπικά θεραπεύω τόσο ερευνητικά όσο και διδακτικά.

Υπάρχει Δημόσια Λαογραφία; Υπάρχει περισσότερη από όση μπορούμε να καταναλώσουμε. Γιατί; Διότι στην Ελλάδα η Λαογραφία καλλιεργήθηκε όχι μόνο ως επιστήμη αλλά σε μεγάλο βαθμό ως ερασιτεχνική και πατριωτική ενασχόληση, πατριωτική είτε με την τοπική είτε με την εθνική έννοια, συνήθως σε συνδυασμό, εφόσον κατά κανόνα το ζητούμενο είναι η σύνδεση του ενός επιπέδου με το άλλο, η εθνικοποίηση του τοπικού. Κατά κάποιον τρόπο, αποτέλεσμα αυτής της διττής υπόστασης είναι η σύγχυση των ορίων και η υποβάθμιση της επιστήμης, καθώς στην κοινή αντίληψη Λαογραφία είναι γενικά η ενασχόληση με την παράδοση και λαογράφοι αυτοί που ασχολούνται με οποιονδήποτε τρόπο μ' αυτή. Έτσι, λίγο πολύ, λαογράφος θεωρείται ένας συλλέκτης παλιών αντικειμένων, ένας καταγραφέας δημοτικών τραγουδιών, ακόμα κι ένας χορευτής ή δάσκαλος παραδοσιακών χορών, οι οποίοι κατατάσσονται στην ίδια κατηγορία με τους επιστήμονες του κλάδου, καθηγητές πανεπιστημίου, ερευνητές κ.λπ..

Όλοι αυτοί οι ερασιτέχνες, χρόνια τώρα, έχουν καλλιεργήσει μια αντίληψη για την παράδοση, η οποία έχει καταστεί αναμφισβήτητα ηγεμονική. Όλη αυτή η παραγωγή «μελετών», καταγραφών, συλλογών, ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών εκπομπών, φολκλορικών εκδηλώσεων κ.λπ. συνιστά αυτό που θα ονομάζαμε Δημόσια Λαογραφία, κατ' αναλογία προς τη Δημόσια Ιστορία.

Τι κυριαρχεί σε αυτή τη σφαίρα; Η παρελθοντολογία με άξονα την εξιδανίκευση και τον εξωραϊσμό του παρελθόντος, ο τοπικισμός μαγειρεμένος με έναν αρχαιόπληκτο εθνικισμό, η ρητορική περί γνησιότητας, καθαρότητας και αυθε-

ντικότητας, η απαξίωση του νέου και του ξενόφερτου, η πρόσληψη της αλλαγής και της μεταβολής ως αλλοίωσης, η ηθικολογία για έναν κόσμο «αγγελικά πλασμένο» που χάθηκε, σε σχέση με το νέο που είναι ηθικά ανερμάτιστος και γενικά ένας λόγος άκρως συναισθηματικός και «ρομαντικός».

Σ' αυτό το κλίμα έχουν παραχθεί και αναπαράγονται στο διηνεκές και ερήμην της επιστήμης μυθεύματα και στερεότυπα με επιστημονικοφανή τεκμηρίωση, όταν και εφόσον κάτι τέτοιο επιχειρείται, γραμμικές επινοημένες αφηγήσεις περί της αρχαιοελληνικής καταγωγής ηθών και εθίμων, παρετυμολογήσεις τοπωνυμίων με στόχο την απόδειξη της ελληνικότητας, αυθαίρετες και άκρως αντιεπιστημονικές συνδέσεις προσώπων και πραγμάτων του πολύπλοκου ιστορικού γίγνεσθαι με προφανώς άσχετα αντίστοιχα του αρχαιοελληνικού παρελθόντος και επένδυση εθίμων και δρωμένων ανθρωπολογικού χαρακτήρα με εθνική νοηματοδότηση.

Όλα αυτά αναπαράγονται από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας μ' έναν άκριτο αυτοματισμό, αναπαράγοντας ταυτόχρονα μια επικίνδυνη προγονοπληξία κι έναν ανόητο φολκλορικό ορυμαγδό, που εξουθενώνει και που, όταν εκπορεύεται στο όνομα της Λαογραφίας, ντροπιάζει.

Και η επιστήμη; Οι επιστήμονες; Πώς τοποθετούνται απέναντι σ' αυτά τα φαινόμενα; Μια απάντηση είναι «τα καθιστούν αντικείμενα μελέτης». Πραγματικά είναι πολύ ενδιαφέροντα, έχουμε νέο υλικό... Τρέχουμε πίσω του;

Το ερώτημα είναι αμείλικτο και αφορά τον ίδιο το ρόλο της επιστήμης και των επιστημόνων. Εάν το παρόν και το μέλλον εξαρτώνται από την αντίληψη που έχουμε για το παρελθόν, η Λαογραφία μπορεί απλά να χαίρεται για το νέο και πολύ ενδιαφέρον υλικό ή πρέπει να εμπλακεί στη διαδικασία συγκρότησης της κοινής αντίληψης γι' αυτό, στο μεγάλο αιτούμενο της συλλογικής αυτογνωσίας;

ΛΑΟΓΡΑΦΕΙΝ ΕΝ ΚΕΝΩ

«**Δ**εν λαογραφούμε εν κενώ», έγραψε δημοσιογράφος, διευθυντής εφημερίδας, ελέγχοντάς μας ως προς την επιστημονική μας αποστολή! Και φυσικά συμφωνούμε...Καμιά επιστήμη και κανείς επιστήμονας δεν λειτουργεί ποτέ εν κενώ. Το ερώτημα, ωστόσο, είναι, εάν δεν λειτουργεί εν κενώ, από ποια θέση και οπτική θεραπεύει την επιστήμη του και ασκεί το λειτούργημά του, είτε ως ερευνητής είτε ως δάσκαλος ο επιστήμονας. Υπάρχει ουδέτερη επιστήμη; Συμφωνούμε, αφού δεν λειτουργούμε «εν κενώ, πως όχι. Κατά συνέπεια, λειτουργούμε σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, δηλαδή σε συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο και, επιπλέον, σε συγκεκριμένες ιστορικές συγκυρίες. Και η επιστήμη, όπως όλα τα κοινωνικά φαινόμενα, έχει την ιστορικότητά της. Και η ίδια η επιστήμη της Ιστορίας.

Το φλέγον, λοιπόν, ζήτημα είναι ο ρόλος, η θέση και η οπτική. Ποιο ρόλο θα επιλέξει κανείς, ποια θέση και ποιον τρόπο να «διαβάζει τις πραγματικότητες». Διότι και η ίδια η «ανάγνωση» υπόκειται στους δικούς της ποικίλους κοινωνικούς, πολιτικούς και ιδεολογικούς περιορισμούς και προσδιορισμούς.

Κι ερχόμαστε τώρα στο «λαογραφείν». Υπήρξε κάποια λαογραφική σχολή άμοιρη ιδεολογίας; Η ίδια η επιστήμη ιδρύθηκε στο πλαίσιο της εθνικής ιδεολογίας και του αντίστοιχου αφηγήματος, που έπρεπε να υπηρετήσει, την υπόθεση του ελληνικού εθνικού κράτους

και τη συγκρότηση μιας ενιαίας και ομοιογενούς εθνικής ταυτότητας. Στο πλαίσιο αυτό, οι πρώτοι Έλληνες λαογράφοι και λαογραφούντες έγιναν οργανικοί διανοούμενοι του έθνους-κράτους. Η πραγματικότητα αυτή εξηγείται και αιτιολογείται με βάση το ιστορικό πλαίσιο της εποχής και είναι ανιστορικό να κατηγορεί κανείς τους πρώτους λαογράφους γι' αυτή τους την επιλογή, που ήταν επιλογή εθνικού χρέους. Άλλωστε, ο εθνικισμός τον 19ο και στις αρχές του 2ού αιώνα ήταν προοδευτική ιδεολογία και κίνημα, διότι οδήγησε τα έθνη στην απελευθέρωσή τους από μεσαιωνικές δυναστείες και αυτοκρατορίες. Στα Βαλκάνια στην αποτίναξη του οθωμανικό ζυγού και τη μετάβαση στη νεωτερικότητα.

Ωστόσο, εάν ασχοληθεί λίγο κανείς με τον «πατέρα» της ελληνικής Λαογραφίας, το Νικόλαο Πολίτη, ιδιαίτερα στη δράση και τα κείμενά του της πρώτης περιόδου, πριν στραφεί στη ρομαντική σχολή χάριν του πατριωτικού χρέους, θα διαπιστώσει ότι η άποψή του για το έθνος είναι σχεδόν ταυτόσημη μ' αυτή του Γάλλου Ernest Renan, δηλαδή βουλησιαρχική, και επίσης ταυτόσημη μ' αυτή του αρχαίου ελληνικού ρητού « Έλληνες είναι όσοι μετέχουν της ελληνικής παιδείας ». Και πρέπει να γνωρίζουν όσοι αναφέρονται αρνητικά στο το όνομά του, μάλλον λόγω άγνοιας, ότι ο Πολίτης επέβλεψε εργασίες φοιτητών με διαφορετικές εθνολογικές καταβολές, ενθάρρυνε μελετητές, ερασιτέχνες και μη, να καταγράφουν ακόμα και να δημοσιεύσουν ήθη και έθιμα και μνημεία του λόγου εθνοτικών ομάδων και, σε ό,τι αφορά τα μνημεία του λόγου, να καταγράφονται στην αντίστοιχη γλώσσα και με τον δέοντα επιστημονικό τρόπο ανάλογα με την κάθε περίπτωση.

Πριν λίγα χρόνια η Ακαδημία Αθηνών δημοσίευσε εργασία Βλάχου φοιτητή του Νικολάου Πολίτη για τον οικισμό Ίτσκοκ, που συγκρότησαν Περιβολιώτες κτηνοτρόφοι κοντά στην Αχρίδα.

Δεν λαογραφούμε, λοιπόν, εν κενώ αλλά ούτε μιλάμε και γράφουμε ερήμην των κειμένων !

ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ

Είναι σχεδόν κανόνας η παράδοση να αντιμετωπίζεται σαν απολίθωμα, να αναζητείται περισσότερο ανάμεσα στους νεκρούς παρά στους ζωντανούς. Αποτελεί στερεότυπο η αντιπαράθεσή της στην νεωτερικότητα, σε κάθε νεωτερισμό, με όρους αξιολογικής κρίσης πάντοτε. Το παλιό είναι καλό. Ό,τι μας παραδίδεται από τις προηγούμενες γενιές είναι «γνήσιο», «αυθεντικό», «ιερό». Κάθε αλλαγή είναι απειλή και αντιμετωπίζεται σαν αλλοίωση και όχι ως ιστορική εξέλιξη.

Πρώτα πρώτα, πρέπει να αναρωτηθούμε κατά πόσο η «παράδοση» είναι το αντίθετο της νεωτερικότητας ή είναι προϊόν της. Η έννοια της παράδοσης δεν υφίσταται παρά μόνον στο πλαίσιο της νεωτερικότητας. Οι κοινωνίες που ζουν μέσα σε αυτό που εμείς ονομάζουμε «παράδοση» δεν διαθέτουν αυτήν την έννοια. Αυτό που εμείς λέμε «παράδοση» είναι η δική τους καθημερινή πραγματικότητα, η πραγματική ζωή τους. Δεν είναι ένα αντικείμενο που χρήζει μελέτης, προστασίας, αναβίωσης κ.λπ. Αυτό που εμείς λέμε «παραδοσιακό» ή «λαϊκό» είναι απλά το σύνολο των στοιχείων που συγκροτούν τον υλικό και πνευματικό τους βίο. Για να γίνει αυτό παράδοση, πρέπει να υπάρξει μία μετάβαση σε έναν νέο τρόπο ζωής, πρέπει να βγούμε, να φύγουμε από αυτό. Για να γίνει κάτι «λαϊκό», πρέπει να προηγηθεί εξαστισμός, πρέπει να προκύψει ιστορικά η αστική τάξη, το αστικό ως κοινωνική και πολιτισμική κατηγορία. Το

λαϊκό είναι κι αυτό, λοιπόν, προϊόν της αστικής σκέψης, του αστικού μετασχηματισμού. Οι όροι «παραδοσιακός» και «λαϊκός» δεν υπάρχουν στο λεξιλόγιο αυτών των ανθρώπων που εμείς εκ των υστέρων θεωρούμε ότι είναι ενταγμένοι σε αυτό που αποκαλούμε έτσι.

Αν θεωρήσουμε την «παράδοση» επινόηση της νεωτερικότητας, τότε, πέραν της αποδοχής της άποψης περί της ιστορικής συγκρότησής της, θα πρέπει να την εννοήσουμε και ως μια δυναμική διαδικασία, ως ένα σύνολο προδιαγραφών, υλικών και πνευματικών, χρήσιμων για την ευημερία και την αναπαραγωγή μιας κοινωνίας. Αυτές δε οι υλικές και πνευματικές προδιαγραφές πρέπει να νοούνται ως μια ενότητα. Προφανώς, δεν υπάρχει υλική διάσταση στα ανθρώπινα που να μην επενδύεται και με συμβολικό περιεχόμενο, όπως δεν υπάρχει πνευματική έκφραση δίχως υλικότητα.

Η αντικειμενοποίηση της παράδοσης στο πλαίσιο της αστικής δομικής νοσταλγίας προσλαμβάνει πολλαπλές διαστάσεις και εκφράσεις. Πάνω από όλα, η παράδοση-τρόπος ζωής δίνει τη θέση της στην παράδοση-γνώση ή στη γνώση της παράδοσης με την διαμεσολάβηση κεντρικών θεσμών που ελέγχονται από τους ιδεολογικούς μηχανισμούς του κράτους.

Ωστόσο, οι κρατικοί θεσμοί δεν είναι οι μόνοι φορείς διατήρησης, επινόησης, διάδοσης κ.ο.κ. της παράδοσης. Από την μεταπολίτευση και έπειτα οι κύριοι φορείς που ασχολούνται συστηματικά με την παράδοση είναι οι πολυώνυμοι σύλλογοι (πολιτιστικοί, εκπολιτιστικοί, μορφωτικοί, εξωραϊστικοί κ.λπ.). Με την αστικοποίηση και την τάση «επιστροφής στις ρίζες» ιδρύονται χιλιάδες τέτοιοι οργανισμοί με αντικείμενο τη διαχείριση της παράδοσης, με επίκεντρο τη χορευτική παράδοση.

Όλο αυτό το κίνημα συνοψίζεται σε μια νοσταλγική ενατένιση του αγροτικού παρελθόντος, ενός παρελθόντος που δεν ήταν τόσο ιδεατό όσο το παρουσιάζουν οι σχετικές ρητορικές, αναβιώσεις και αναπαραστάσεις κάθε είδους. Πρόκειται για το φαινόμενο του φολκλορισμού, που ωραιοποιεί το παρελθόν και εξαντλείται σε υμνολογία και παραστάσεις δρωμένων, στο πλαίσιο πολιτιστικών εκδηλώσεων τουριστικού ή πανηγυρικού χαρακτήρα.

Σε όλο αυτό το φαινόμενο ενυπάρχει μια αντίφαση, που συνδέεται με τη συγκεχυμένη και σχιζοειδή σχέση μας με το κοντινό παρελθόν μας, μια αντίφαση και μια σύγχυση που παράγει και αναπαράγει ένα πρόβλημα ως προς τη συλλογική μας ταυτότητα. Ένα παρελθόν που αφήσαμε πίσω «ρίχνοντας μαύρη πέτρα», έναν σκληρό και υποτιμημένο τρόπο ζωής, τον χωριάτικο τρόπο ζωής, που η (μικρο)αστική ιδεολογία στιγμάτισε με τον χειρότερο τρόπο, με αποτέλεσμα οι πρώην χωριάτες όχι μόνο να επιδιώκουν διακαώς τον «αποβλαχισμό» τους και την ένταξη στις μάζες των μικροαστών των πόλεων αλλά και να ντρέπονται για την καταγωγή τους, για τις χωριάτικες ρίζες τους.

Αυτοί, λοιπόν που θέλησαν να ξεχάσουν την ταπεινή τους καταγωγή, υιοθέτησαν, όταν ξεπέρασαν τα συμπλέγματα κατωτερότητας, το αστικό σύνθημα «επιστροφή στις ρίζες», αλλά οι ρίζες ήταν πια ξεραμένες και έπρεπε να τις ξαναφυτέψουν. Έτσι, άρχισαν οι αναβιώσεις και οι αναπαραστάσεις, σε ένα πλαίσιο ωραιοποίησης και επινόησης ή επένδυσης παραδόσεων με νέα νοήματα.

Υστερα ήρθαν και τα ευρωπαϊκά προγράμματα ανάπτυξης (αγροτουρισμός, οικοτουρισμός) και αργότερα η «άυλη πολιτιστική κληρονομιά» της Unesco. Τη φολκλοροποίηση ακολούθησε η εμπορευματοποίηση, μια ολό-

κληρη βιομηχανία, η οποία παράγει, εκτός από παραδοσιακά προϊόντα, και ιδεολογία. Ένα «μετά», που μας επιστρέφει σε έναν νέο οιονεί ρομαντισμό, όπου αναζητούμε πνευματικές-ψυχολογικές διεξόδους στα αδιέξοδα της μεταβιομηχανικής πια εποχής.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Είναι συνήθεια ή υποχρέωση; Είναι κάτι που μας προ-
στατεύει ή μας εμποδίζει; Είναι αναστολή ή ελευ-
θερία; Είναι παρθένα ή γριά; Είναι αιώνια ή εφήμερη;
Είναι σταθερή ή ρευστή; Είναι μία ή πολλές;

Τι πάει να πει «παράδοση» και τι «ταυτότητα»;
Ποιος τις ορίζει; Με ποιον τρόπο; Γιατί; Είναι ουσίες
πέρα από τον χρόνο και τον χώρο; Είναι αξίες καθαγια-
σμένες; Είναι εξ ορισμού πράγματα καλά;

Υπάρχει παράδοση χωρίς τη νεωτερικότητα; Υπάρχει
ταυτότητα χωρίς την ετερότητα; Υπάρχει το παλιό ανε-
ξάρτητα απ' το καινούργιο; Υπάρχει το «εμείς» ανεξάρ-
τητα από το «οι άλλοι»; Τι ορίζεται ως παλιό και τις
ως καινούργιο κάθε φορά; Πώς ορίζεται το «εμείς» και
πώς το «οι άλλοι» κάθε φορά; Υπάρχει μόνο το παλιό
στο καινούργιο ή και το καινούργιο στο παλιό; Υπάρ-
χουν οι άλλοι σ' εμάς κι εμείς στους άλλους; Πώς κατοι-
κεί το καινούργιο στο παλιό, η ετερότητα στην ταυτό-
τητα;

Και οι αριθμοί; Ο ενικός και ο πληθυντικός; Είναι μία
η παράδοση σε έναν κοινωνικό σχηματισμό; Είναι μία η
ταυτότητα; Πώς προκύπτει ο πληθυντικός μέσα από τον
ενικό και το αντίστροφο; Πώς συναρθρώνεται το ατομικό
με το συλλογικό; Το προσωπικό με το κοινωνικό;

Κι ο χρόνος; Τι ρόλο παίζει ο χρόνος; Η ιστορία; Τι
ρόλο παίζει η ιστορία, εάν δεν είναι απλά μια αλληλου-
χία γεγονότων, αλλά ορίζεται ως δομική διαλεκτική των